

Om dagsbotsystemet i Finland.

(Föredrag vid nordiska fångvårdsmötet i Stockholm d. 23.—25. Augusti 1927)
Av Överdirektören för fångvårdsväsendet i Finland A. P. ARVELO.

Det torde anses minst sagt osäkert, huruvida ens de mera långvariga i praktiken förekommande frihetsstraffen förmå motsvara de fordringar, som enligt den måhända allmännaste uppfattningen uppställas för straffet, eller att det bör vara såväl generellt som speciellt preventivt. Antalet i brott återfallna, på vilka således fängelseuppfostran ej haft åsyftad verkan och på vilka ej heller hotet att ånyo råka i fängelset verkar, är i alla länder stort och hos de flesta människor är det snarare individens egen moraliska hållning, som avhåller från begående av brott, än fruktan för straff. De kortvariga frihetsstraffen åter hava enhälligt av kriminalisterna fördömts. »De varken avskräcka eller förbättra, snarare försämra.»

I stället för de kortvariga frihetsstraffen har också hos oss användningen av bötesstraffet, såvitt det överhuvudtaget är möjligt, och särskilt då frågan är om första resans förbrytare, förordats. Det har, såsom också en av våra första kriminalister yttrat, i jämförelse med frihetsstraffen många avsevärda fördelar, »det medför ej någon kostnad för staten, det är elastiskt, och det kan användas såsom motvikt mot helt små, men även mot jämförelsevis grova förbrytelser, men framför allt medför bötesstraffet ej den fara för den bestraffades försämring, som inneligger i frihetsstraffet«.

Såsom bekant kunde enligt den gamla svensk-finska rätten nästan alla brott försonas med böter och i lagen var noggrant bestämt, huru stort bötesbelopp skulle erläggas för varje brott och domaren hade därvid ingen prövningsrätt. På denna ståndpunkt befann sig i huvudsak även 1734 års lag. Först mot slutet av 1800 talet, då folkrepresentationens lagstiftningsarbete blev livligare, uppnådde man hos oss på detta område en modernare ståndpunkt. I förordningar från denna tid fanns redan för böterna en skala, inom vilken domaren borde bestämma straffet. Vid förberedelsearbetena till vår nuvarande strafflag ställde man sig avgjort på den ståndpunkten, att förutom målets beskaffenhet även den bötfälldes förmögenhet borde tagas i betraktande vid utdömande av bötesstraffet, men då man i flere av de utlåtanden, som över strafflagsförslaget avgåvos, motsatte sig, förutom förslagets vidsträckta strafflatituder, även stadgandet om inverkan av den bötfälldes förmögenhet på bötesbeloppets storlek, följde härav att i vår gällande strafflag av år 1889 domarens prövningsrätt vid bestämmandet av bötesbeloppet är i jämförelse med strafflagsförslaget mera inskränkt genom att strafflatituderna avsevärt begränsats. Och i lagen hade helt och hållet bortlämnats förslagets stadgande om förmögenhetens inverkan på bötesbeloppet. Våra rättslärda hava varit av den åsikt, att härmed icke åsyftats någon principiell ändring av själva lagen, men då vid förvandling av böter till fängelse ett visst bötesbelopp alltid motsvarar samma antal fängelsedagar, oberoende av förmögenheten, har man ansett, att domaren likväl ej kan fästa därvid synnerlig vikt, då på enahanda gärning kunde följa frihetsstraff av olika längd.

Enligt vår strafflag är lägsta bötesbeloppet 3 mark och högsta 1000 mark, i sällsynta fall därutöver, högst 4000 mark. I latituderna för de skilda brotten växlar likväl bötesbeloppets maximum mellan 50 och 400 mark. I allmänhet har man ansett, att dessa bötesbelopp redan

vid lagens utarbetande voro alltför låga, men genom penningvärdets nedgång hava de nästan helt och hållet förlorat sin betydelse. Särskilt i några efter kriget utfärdade lagar hava även bötesbeloppen kännbart höjts. Så t. ex. hotar en år 1920 utfärdad lag till förekommande av oskäligen prisstegring lagbrytaren med ända till 200.000 marks böter och samma belopp kan en yrkesmässig procentare komma att betala.

Penningvärdets nedgång tvang slutligen att helt och hållet ändra bötesstraffet. Oavsett att en ändring av hela strafflagen varit under utarbetande, ansåg regeringen »nödigt att omedelbart få till stånd såväl verksammare som rättvisare bötestraff än de nu gällande«. Då penningens värde ännu ej stadgats, ansåg regeringen, att saken ej var avhjälpt enbart genom ökning av bötesbeloppen. Dessutom om ändringen skulle inskränka sig blott till bötesbeloppen, skulle bötesstraffets största brist — att det högst ojämnt drabbar i olika förmögenhetsställning varande personer — helt och hållet komma att kvarstå. Därför syntes det nödvändigt att införa ett system, vilket gör böternas belopp dels mera oberoende av penningvärdets växlingar, dels vida mer avhängigt av den bötfälldes betalningsförmåga. Ehuru väl regeringen ansåg, att böternas förvandling till annat straff borde lämnas beroende av domstolens prövning i varje särskilt fall på grund av nytt rättegångsförfarande, vid vilket borde avgöras om uraktlåtenheten att erlagga böter härrörde av bristande förmåga eller bristande lust att betala böterna, fann regeringen det dock ej lämpligt att skrida till en så grundlig förändring innan en allmän ändring av strafflagen ägt rum.

Regeringens proposition ledde till lagen av den 21 maj 1921, vilken, i det den ändrar vår nu gällande strafflags bestämmingar om straffen, stadgar att, i stället för böter till visst antal mark, dagsbot bör ådömas. Enligt lagen är »bötesstraffet minst en och högst trehundra dagsböter, där icke böter sammanläggas«. Vid böters ådömande skall

domstolen efter fri prövning i enlighet med den medelinkomst per dag den sakfällde vid denna tid hade eller kunde hava och med beaktande av den sakfälldes förmögenhetsförhållanden, hans skyldighet att underhålla sin familj ävensom övriga på hans betalningsförmåga verkande omständigheter bestämma det penningbelopp, som bör anses såsom hans dagsbot. Böter som i strafflagen och andra lagar utsatts i penningar skola enligt en i den nya lagen fastställd skala förvandlas till dagsböter sålunda att högst tio marks böter svarar mot en dagsbot. Om den sakfällde ej kan till fullo betala sina böter, hålles han i fängelse det antal dagar, som motsvarar dagsböterna, dock minst 10 och högst 180 dagar.

Även straff, som ådömes under namn av vite, skall enligt lagen utsättas i dagsböter. Däremot förelägges och utdömes vite såsom tvångsmedel i visst antal mark. Enligt regeringens proposition hade det varit önskvärt, att även vid såbeskaffade viten de ekonomiska tillgångarna hos vederbörande borde tagas i betraktande. Men då bestämmandet och utdömandet av dessa viten ankommer på administrativa myndigheter, som enligt regeringens åsikt icke innehade »erforderliga kvalifikationer för så pass invecklade frågors fullt objektiva bedömande«, och efterprövningen inför domstol skulle svårligen fördröja ärendets avgörande, inskränktes reformen med avseende å viten med karaktär av tvångsmedel till en av penningvärdets nedgång betingad förändring av relationsförhållandet emellan vitesbeloppen och deras motsvarande förvandlingsstraff.

Redan i regeringens proposition ansågs nödigt att myndigheterna för åvägbringande av konformitet vid tillämpning av lagen borde erhålla en redogörelse rörande det nya systemets ändamål och dess förverkligande. En sådan vägledning gavs även genom ett cirkulär från justitiedepartementet och framhålles däri till en början, att ändamålet med dagsbotssystemet är att göra bötesbelopp, som i varje enskilt fall ådömes, beroende av den sakfälldas

betalningsförmåga. Utredningen härom ankommer i första hand på sakägaren och allmänna åklagaren, men rätten åligger att, efter granskning av den av dessa framställda utredningen, efter behov och omständigheterna förordna om införskaffande av ytterligare utredning ävensom bestämma, vem som bör göra detta.

Då lagen stadgar, att sakfälld persons dagsbot skall bestämmas i enlighet med den medelinkomst per dag, den sakfällda vid tiden för dömandet har eller kunde hava, avses härmed icke enbart medelinkomsten för de närmast dagen för domens fällande förflutna dagarna, utan bör medelinkomsten per dag beräknas för en något längre tid. Inom särskilda yrken, såsom t. ex. vid lastningsarbeten, stockflötning, målerirörelse m. fl., vid vilka det egentliga yrkesarbetet är begränsat till en viss årstid, och i rörelser, där förtjänsten under vissa tider av året är avsevärt annan än under andra tider, är det nödvändigt att till grund för uppskattningen av medelinkomsten per dag lägga hela årsinkomsten, räknat tillbaka ungefär från dagen för domens fällande. Om resultatet av den sakfälldas arbete icke kommit honom ensam tillgodo, utan t. ex. gått till gemensamt bo, eller om den sakfällda icke velat, oaktat han kunnat, utföra förvärvsarbete eller om han eljest icke förskaffat sig sådan inkomst, som han hade kunnat skaffa, skall dylik utebliven inkomst likväl tagas i betraktande vid uppskattandet av den sakfälldas medelinkomst per dag.

En lämplig utredning rörande de på den sakfälldas betalningsförmåga inverkan omständigheterna erbjuda t. ex. skattelängder och debetsedlar över erlagda skatter, ävensom de uppgifter angående den sakfälldas löneförmåner, vilka kunna erhållas av hans arbetsgivare eller löneutbetalare. Med avseende å familjens underhållsskyldighet bör observeras, att föräldrarna äro skyldiga att underhålla sina barn intill 16 års ålder, därest ej barnets särskilda anlag eller andra synnerliga omständigheter, sjukdom eller lyte påkalla fortsatt underhållsskyldighet. På den sakfälldas

betalningsförmåga verka än vidare den sakfällas skulder, därå löpande räntor och amorteringar, egendomens och inkomsternas beskaffenhet, huruvida den förra är lätt eller svår att omsätta i penningar, huruvida hans inkomster bestå i arbetsförtjänst eller inkomst av kapital och huruvida inkomsterna förslå till de nödiga årsutgifterna.

Ifrågavarande reformfråga rönt på sitt förberedelsestadium även motsägelse. Sålunda ansåg Högsta domstolen i sitt utlåtande, att då genom ifrågasatta system bötesstraffet utan tvivel bättre än hittills kunde avpassas efter den sakfällas betalningsförmåga, systemet var bättre än det nuvarande, men att detsamma ännu icke underkastats den grundliga beredning, som dess djupt ingripande betydelse skulle kräva och att det därför var ovisst, huruvida detta systems fogande på sätt som föreslagits till vårt straffsystem kunde praktiskt genomföras och huru det skulle ske. Enligt Högsta domstolens åsikt skulle åstadskommandet av en förbättring av bötesstraffet enklast försiggå sålunda, att högsta gränsen för böterna bleve höjd i samma mån som prisnivån i landet överhuvud stigit, varvid det tillika bleve möjligt att mer än vad hittills kunnat ske vid böters ådömande taga i betraktande den sakfällas förmögenhetsförhållanden. Gentemot detsamma var man likväl i regeringen av den åsikt, »att det sålunda skapade bötesystemet knappast i högre grad än det nuvarande förmådde domstolarna att frångå chablonmässigheten och erforderligen beakta det föreliggande fallets individuella särkaraktär ävensom att ett uppenbart missförhållande då komme att ega rum emellan bötesstraffen och förvandlingsstraffen. Visserligen kunde det ej förnekas, att en reform av förvandlingsstraffet, även i fall av övergång till dagsbotsystemet, framstod såsom önskvärd, men denna skulle i sin tur föranleda till en reform av hela straffrätten, vilken icke kunde genomföras inom den närmaste framtiden.»

Förebild för vårt nu gällande dagsbotsystem har varit motsvarande svenska förslag till bötesstraff, och har det-

samma även upptagits i det förslag till ny strafflag, som Professor *Allan Serlachius* utarbetat. Han har förordat systemets upptagande hos oss särskilt därför, att därigenom »taxeringen av brottets grovhet å ena sidan och den bifälldes betalningsförmåga å den andra sidan skill för sig framträda i bötesdomen«. »Huru grovt domaren prövat brottet vara framgår därav, huru många dagsböter han ådömt, och huru han bedömt den sakfälldes betalningsförmåga framgår åter därav, vilket belopp han fastställt såsom den sakfälldes dagsbot.« Det är i allmänhet omöjligt att förklara domarens uppskattning av brottets grovhet, således av dagsböternas antal för oriktig, säger *Serlachius* vidare. Annat är förhållandet med avseende å den sakfälldes betalningsförmåga. I denna del kan domen av alla kontrolleras och detta är enligt *Serlachius*' åsikt egnat att i hög grad öka bötesstraffets effektivitet. Förutom att den sakfällde själv kan bedöma domarens beräkningar över hans betalningsförmåga, kan vem som helst bedöma, huru mycket han komme att betala för enahanda brott. »Det har visserligen påståtts, att bestämmandet av dagsboten vore för domaren en övermäktig uppgift, emedan det vore för honom omöjligt att få reda på den sakfälldas betalningsförmåga och emedan lagen ej ger några anvisningar därom, huru stor minskning i den sakfälldes levnadsvanor dagsboten borde åstadkomma«. Härtill svarar *Serlachius*, att det förra påståendet innehåller hela hopen överdrift, ty lika väl som skattemyndigheten kan bedöma den skattskyldiges förmögenhet, kunna domaren och nämnden bedöma den sakfälldas betalningsförmåga. Svårare är det visserligen att bedöma, huru stor inskränkning dagsboten får och bör åstadkomma i den sakfälldas levnadsvanor. Den bör, för de förmögna vara så stor, att den för dem betyder ett lika kännbart ont, som för de fattiga även ett litet minus i de dagliga inkomsterna. Inskränkningen bör således i varderas dagliga vanor vara nästan lika stor.« Även vid ådömandet av böter

i visst antal mark bör domaren visserligen anställa samma beräkningar angående den sakfälldas betalningsförmåga, som även dagsboten förutsätter, men likväl »visar den förra blott resultatet av beräkningarna, den senare däremot delvis även själva beräkningarna«. Dagsbotens största förtjänst anser Serlachius just vara den, att den underställer domarens beräkningar allas, såväl överrätternas som den stora allmänhetens liksom även den sakfälldas bedömande.

Å andra sidan har mot dagsbotsystemet av Hovrättspresidenten *Ignatius* invänts, att däri ligger den faran, att vid bestämmande av bötesbeloppets storlek alltför stort avseende fästes vid den sakfälldas dagsinkomster eller förmögenhet och att frågan avgöres såsom ett vanligt räkneexempel, ehuru på den sakfälldas betalningsförmåga inverka många skilda faktorer. Ty om också vissa penningbelopp som ådömts tvenne personer såsom deras dagsbot äro riktiga och proportionella med deras betalningsförmåga, följer därav ännu icke, att förhållandet vore det samma om antalet ådömda dagsböter mångfaldigas. Ett mekaniskt multiplicerande kan leda till ett alldeles oriktigt resultat. Om härtill svaras, att domaren ju kan avpassa dagsbotens penningbelopp efter antalet dagsböter han ådömer, skulle man i själva verket avstå från hela dagsbotsystemet. Men av systemet anser Hovrättspresidenten *Ignatius* följa även den olägenheten, att det omöjliggör användandet av s. k. nominella bötesstraff, då fråga är om ett rent tekniskt brytande av lag. Om också i sådant fall ett formellt brytande av lagen ägt rum, skulle det allmänna rättsmedvetandet likväl icke fordra gärningsmannens bestraffande, men då icke heller ett frikännande utslag kan avgivas, är den enda möjligheten för domaren, om brottet kan försonas med böter, att döma till minsta bötesstraff, en dagsbot. Då fråga är om en förmögen person, kan även denna dagsbot i penningar stiga till flere hundra mark och ett sådant bötesstraff giver redan

i andras ögon sin stämpel åt gärningen och gärningsmannen. Presidenten Ignatius hyser också den mening, att dagsbotsystemet ej borde intagas i den nya strafflagen, utan borde bötesstraffet ordnas på samma sätt som i det nya strafflagsförslaget i Schweiz eller att domaren lämnas fri prövningsrätt beträffande böternas såväl högsta som lägsta belopp samt att åt den sakfällda lämnas både en viss betalningstid och rätt att betala sina böter i rater eller också i form av arbete. Penningstraffen borde enligt förslaget alls icke förvandlas till frihetsstraff utan borde den bot, som ej indrivits, eller del därav, ständigt hota den sakfällda till dess han betalat den.

Bötesstraffet är i Finland en mycket allmän straffart. Under de närmaste åren före världskriget var de vid våra underrätter till böter dömda personernas antal omkring 7 gånger större än antalet till frihetsstraff dömda, och år 1925 var de förras antal över 20 gånger större. Det stora antalet till bötesstraff fällda beror på vår stränga rusdryckslagstiftning. Sålunda hade tillexempel år 1925 av 86.000 till bötesstraff dömda personer 78.000 blivit avstraffade för fylleri eller förbudslagsbrott. Medan av de till frihetsstraff dömda det största antalet dömdes på landet, hava däremot av de till böter dömda de flesta blivit straffade i städerna och av de för fylleri eller förbudslagsbrott till böter dömda äro cirka $\frac{2}{3}$ delar dömda vid städernas rådstuvurätter. I landets huvudstad till exempel kan antalet sådana mål sliga ända till 100 om dagen. Det är naturligt, att under sådana förhållanden domstolen ej kan offra mycken tid på utredandet av den åtalades betalningsförmåga, utan förlitar man sig i allmänhet på de uppgifter den åtalade avgivit vid polisundersökningen och som ingå i polisrapporten. Det mot en dagsbot svarande penningbeloppet har vid Helsingfors' rådstuvurätt överhuvud varit en fjärdedel av dagsinkomsterna. Om man likväl vid användningen av denna taxa i något fall kommit till ett alltför stort penningbelopp, har man hellre nedsatt

dagsböters enhetsbelopp än minskat dagsböternas antal. Medan vid huvudstadens rådstuvurätt det mot en dagsbot svarande penningbeloppet exempelvis i fylleri och förbudslagsbrott utgjort mellan 10 och 15 mark, synes det vid flere landsdomstolar hava varit i någon mån högre, mellan 15 och 20 mark. Men ovan påpekade förfarande angående anpassande av dagsbotens enhetsbelopp efter botens hela penningbelopp torde praktiseras även annorstädes än i huvudstaden. Medgivas bör dock att, såsom även tidigare påpekats, man därigenom i själva verket avstår från hela dagsbotsystemet. Men praktiken kan ej alltid följa de vägar, vilka det teoretiska länkandet har utstakat. Den tanken ligger också nära till hands, att botens anpassande efter den sakfälldas betalningsförmåga måhända kunnat försiggå enklare sålunda att, såsom även föreslagits, strafflatituderna hade gjorts vidare, blott man samtidigt omformat förvandlingsstraffet.

Man har uttalat den förmodan, att också dagsbotssystemet delvis medfört att antalet av dem, som med frihetsstraff försonat sina böter, ökats. Visserligen funnos bötesfångar exempelvis vid detta års början till ett antal av 1700, medan de i början av år 1914 voro blott 300, men om man granskar förhållandet mellan antalet till bötesstraff dömda och till fängelserna inkomna bötesfångar, finner man att före världskriget de senares antal var omkring en tredjedel av de förras, medan under de senaste åren antalet nedgått till circa 10 %. Ändringen av själva bötesystemet i och för sig har näppeligen bidragit till ökningen av bötesfångarna, utan snarare den omständigheten att förvandlingsstraffets maximum samtidigt har fördubblats, varjämte i lagarna från senaste tid införts jämförelsesvis stränga bötesstraff. Förvandlingsstraffen äro också på grund härav mera långvariga än tidigare och det bidrar självfallet till att bötesförsonarnas antal håller sig högt.

Då dagsbotsystemet veterligen icke praktiserats i något annat land, är det naturligt, att landets domarekår i början var osäker om, huruvida den i praktiken skulle visa sig ändamålsenlig, samtidigt som man fruktade att den skulle öka arbetet. Att döma därav, att diskussionen i saken numera helt och hållet avstannat, har det nya systemets tillämpande i praktiken icke medfört några svårigheter. Enighet torde råda därom, att ett straff enligt detta system åtminstone bättre än det tidigare fyller sin uppgift att vara ett vapen i kampen mot brottsligheten och i betryggandet av samhällsordningen.
